

آر.دی.ای: استاندارد توصیف و دسترسی به منابع

فاطمه احمدنژادیان¹ f.ahmadnezhadian@gmail.com

چکیده:

امروزه با رشد روزافزون اطلاعات و منابع اطلاعاتی و همچنین پیشرفت های قابل توجه در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، نیاز های اطلاعاتی کاربران نیز تغییر یافته و بسیار متنوع گردیده است. آر.دی.ای یا استاندارد توصیف و دسترسی به منابع استاندارد نوینی است که به همین سبب تدوین و جایگزین استاندارد انگلومریکن شده است. آر.دی.ای شامل دستورات عملی هایی است که مشخص میکند یک منبع چگونه توصیف شود، بر ویژگی هایی که مورد نیاز کاربر است توجه میکند و بر روابط بین منابع مرتبط و همچنین بین منابع و افراد و سازمانهای مسئول خلق منابع نیز تاکید دارد. استاندارد آر.دی.ای بر پایه قواعد فهرست نویسی انگلومریکن، الگوی ملزومات کارکردی پیشینه های کتابشناختی (اف آر بی آر)، الگوی ملزومات کارکردی داده های مستند (اف.آر.ای.دی.) تهیه و تدوین شده است

کلیدواژه ها: آر.دی.ای، استاندارد توصیف منابع، قواعد فهرستنویسی، فهرست نویسی توصیفی، قواعد فهرست نویسی انگلومریکن

مقدمه:

دنیای اطلاعات کنونی با توجه به پیشرفت های قابل ملاحظه ی پدید آمده در حوزه ی فناوری اطلاعات و ارتباطات و همینطور رشد فزاینده ی تولید و نشر اطلاعات، چالش های فراوانی را پیرامون سازماندهی، دسترس پذیری و بازیابی موثر فراروی محققان و کاربران قرار داده است. کتابداران و متخصصین حوزه اطلاعات در تلاش برای آسان سازی دسترسی مخاطبان به این اطلاعات و نیز سازماندهی و دسته بندی اطلاعات از استانداردهای فهرست نویسی و رده بندی بهره میگیرند

RDA: Resource Description and Access یا استاندارد توصیف و دسترسی به منابع، استاندارد نوینی است که به منظور توصیف و دسترسی به منابع و محتوا ها طراحی شده است

تاریخچه تحولات فهرست نویسی:

فهرست نویسی به مفهوم جدید از قرن پانزدهم به این سو ایجاد شده است و به سبب افزایش منابع کتابخانه ای و نیاز کارران رو به تکامل گذاشته است (مرادی، خدیجه؛ حاج زین العابدینی، محسن). اولین قوانین فهرست نویسی در سال 1841 توسط سرآنتونی پانیستی انتشار یافت. 91 قانون او که دستور هایی درباره مولف فعنوان و فهرست نویسی حقوقی را در بر داشت، زمینه ای قوی در حوزه فهرست نویسی ایجاد کرد و در قوانین بعدی اثر گذاشت.

¹ دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه تبریز

دومین قوانین فهرست نویسی در سال 1876 و تحت عنوان قوانین فهرست فرهنگی توسط کاتر منتشر شد. این مجموعه قوانین بخش هایی پیرامون مولف، عنوان موضوع، معرف شکلی، فهرست توصیفی و نظم الفبایی داشت که در بسیاری از زمینه‌ها کاراتر از قوانین پانیستی بود.

در سال 1908 نخستین کوشش در ثمره نخستین کوشش در جهانی کردن قوانین فهرست نویسی با انتشار قانون انگلو امریکن یا قوانین مشترک ظاهر گردید

این قوانین 174 ماده ای که توسط آمریکا و انگلستان تدوین شده بود در عمل کارایی چندانی نداشت. انجمن کتابداران آمریکا در سال 1949 مجموعه قوانین جدیدی برای فهرست نویسی عرضه کرد. این مجموعه مورد انتقاد بسیاری قرار گرفت و یکی از ناقدان بزرگ آن «لوبستکی» بود. از نیمه دوم قرن بیستم، قوانین فهرست نویسی روند جهانی یافت و سرانجام در سال 1967، قوانین فهرست نویسی انگلو امریکن که از تصمیمات کنفرانس فهرست نویسی فدراسیون بین المللی کتابداران (ایفلا) منعقد در اکتبر 1961 در پاریس بازتابی در آن نمایان بود، توسط آمریکا، انگلستان و کانادا انتشار یافت و در فهرست نویسی کشورهای دیگر اثری گسترده بخشید

ویرایش اول قواعد فهرست نویسی انگلو امریکن در سال 1967 منتشر شد. این قواعد، اهمیت اصول پاریس را که در سال 1961 تدوین شده بود، تشخیص داد و با مدنظر قرار دادن این اصول، توسعه یافت. این قواعد مربوط به انتخاب نقاط دسترسی و فهرست نویسی منابع غیر کتابی بود. به دلیل خلق استاندارد بین المللی، ویرایش اول قواعد فهرست نویسی انگلو امریکن بازنگری و در سال 1974 ویرایش دوم آن منتشر شد و با استاندارد بین المللی توصیف کتابشناختی (آی.اس.بی.دی.) یکپارچه گردید و به عنوان استاندارد بین المللی توصیف کتابشناختی، شناخته شد

پس از انتشار ویرایش دوم قواعد فهرست نویسی انگلو امریکن، برای سازگاری قوانین با منابع جدید از قبیل نشریه‌ها، منابع الکترونیکی و منابع پیوسته، ویرایشهای متعددی با همان ساختار قبلی در بین سالهای 1988، 1998 و 2002 بر روی آن صورت گرفت.

در سال 1998 الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.) و در سال 2005 الگوی ملزومات کارکردی داده‌های مستند (اف.آر.ای.دی.) از سوی ایفلا معرفی شد. بر مبنای این دو الگوی مفهومی، پیش نویس استاندارد توصیف و دسترسی منابع (آر.دی.ای.) در سال 2008 از سوی کمیته همکاری مشترک برای تأمین نیازهای موجود ظهور یافت. متن کامل آن در ژوئن 2010 با عنوان RDA Toolkit جهت دریافت بازخوردهای بین المللی ارائه گردید (لازم به ذکر است، آر.دی.ای. به صورت پیوسته و چاپی عرضه شده است).

ضعفها و کاستیهای قواعد فهرست نویسی انگلو امریکن در محیط اطلاعاتی جدید

مجموعه قواعد فهرست نویسی انگلو امریکن، سالهای زیادی برای سازماندهی منابع کتابخانه‌ای مورد استفاده قرار گرفته و تقریباً می‌توان ادعا کرد مقبولیت جهانی پیدا کرده است. اما، این قواعد در زمانی تهیه شده و بعدها تکمیل شده است که

هنوز محیط‌های جدید اطلاعاتی ظهور نیافته بود و نیازها و رفتار اطلاعاتی کاربران متفاوت بوده است. به مرور زمان و تغییر در نیازها و رفتارهای اطلاعاتی کاربران، ضرورت پاسخگویی به این نیازها در سطوح فراداده‌ای و فهرستهای کتابخانه‌ای، تغییر در این قواعد را ناگزیر ساخت.

بنابراین این سؤال مطرح می‌شود که چه نکات و مشکلاتی در AACR ۲ وجود دارد که نیاز به RDA را نمایان می‌کند؟

ساده‌سازی

قواعد، در طول زمان، پیچیده‌تر شده‌اند زیرا همیشه می‌خواسته‌اند که این قواعد همهٔ قالب‌های منابع پیچیده و مختلف را پوشش دهند. به دنبال قواعد کلی، یک سری قواعد خاص است که کتاب‌ها و دیگر مواد چاپی، مواد جغرافیایی، دست‌نوشته‌ها، موسیقی، ضبط صدا، تصاویر متحرک، ضبط ویدیویی، مواد گرافیکی، مواد الکترونیکی، اقلام سه بعدی، ریزنگاشت‌ها و منابع پیوسته (مثلاً سریال‌ها) را پوشش می‌دهد. هدف RDA ایجاد قواعد آسان‌تری است که بتوان آنها را به راحتی در منابع مختلف با حداقل دستورالعمل‌های خاص و با کمک مثال‌های مربوط به آن، به کار گرفت.

ساختار

ساختار کنونی AACR ۲ که در بالا به آن اشاره شد، به خودی خود منشاء مشکلاتی است. ترتیب قرار گرفتن فصل‌های توصیفی براساس نوع منابع، بدین معناست که ابتدا فهرست‌نویس باید نوع و یا قالب موادی را که قرار است توصیف شوند در نظر گیرد تا بتواند فصل‌ها را بر طبق آن مرتب کند. با این وجود، هیچ رهنمود خاصی در مورد نحوه انجام آن وجود ندارد. گرچه ممکن است این امر در مورد بعضی منابع واضح و آشکار باشد (برای مثال یک دست‌نوشته متنی ساده) اما در مورد بقیه این طور نیست، آیا یک پیابند موسیقی در ابتدا موسیقی‌بده یا منبعی پیوسته و مسلسل؟ RDA قصد دارد این مسئله را با متمایز کردن نوع منابع به عنوان اولین قدم در فرآیند فهرست‌نویسی و آغاز دستورالعمل‌های کلی، حل کند.

همسازی

ساختار اصول عام و خاص در AACR ۲ به گونه‌ای بود که بعضی منابع تا حدی متفاوت از منابع دیگر فهرست‌نویسی می‌شوند. قواعد جایگزین در برخی موارد و اضافه کردن گزینه‌هایی به قواعد، کار را پیچیده‌تر کرده بود تا آنجا که با استفاده از AACR، دو پیشینهٔ فهرست‌نویسی را برای یک مورد می‌توانستند ایجاد کنند که باز هم تفاوت‌های عمده و اساسی داشتند RDA. قصد دارد قواعد را آنقدر ساده کند تا بتوان آنها را به راحتی برای دامنهٔ وسیعی از منابع به کار برد و قواعد جایگزین را تا حد ممکن حذف کرد.

هم‌نشینی

امروزه محیط اطلاعاتی به گونه‌ای است که هر یک از منابع اطلاعاتی در قالب‌های مختلف و اغلب با اشتقاق‌هایی موجود می‌باشد. برای مثال یک رمان ممکن است به صورت جلد گالینگور یا شمیز، قطع استاندارد و قطع بزرگ، قالب‌های بریل و به شکل‌های لمس کردنی، فایل‌های دیجیتالی و یا به صورت کلام ضبط شده بر روی کاست یا

سی دی موجود باشد. همچنین ممکن است منبعی باشد برای فیلم‌ها، موسیقی‌ها، اپرا و رقص باله و یا الهامی برای ادامه یک فیلم و کارهای مشابه با نویسندگان مشابه و متفاوت. میان این موارد نسبت‌های زیادی است که در FRBR توضیح داده شده‌اند، اما AACR به طور مستقیم این مدل فرضی و اصطلاحات آن را منعکس نکرده است. این نسبت‌ها بسیار مهم بوده و باعث می‌شوند فهرست‌ها، پیشینه‌ها را به طور مناسب هم‌نشین کند RDA. علاوه بر ضمیمه کردن اصطلاح‌شناسی FRBR در متن، فصلی را نیز در مورد نسبت‌ها می‌نویسد.

قواعد اصول - محور

ساختار قواعد عام و خاص و دستورالعمل‌های جایگزین، شرایطی را ایجاد کرد که در آن تعبیر و تفسیر قواعد برای کمک به فهرست‌نویسی، بسط پیدا کرد RDA. امیدوار است مجموعه قواعدی را رواج دهد که بر مبنای اصول واضحی باشند، با جایگزین‌های محدود تا فهرست‌نویسان را قادر سازد، خودشان به قضاوت صحیح و کارشناسی بپردازند.

محتوا و قالب

هم ساز کردن AACR با ISBD، منجر به استفاده از اصطلاح وجه تسمیه عام (GMD) و وجه تسمیه خاص (SMD) شد. این اصطلاحات به طور بالقوه در سیستم‌ها به عنوان پارامترهای پالایش (فیلتر) (مثلاً پیدا کردن DVD یک فیلم و نه ویدیویی آن)، پارامترهای سکانس نمایش (مثلاً برای یک اثر، ۸ متن، ۳ کلام ضبط شده، ۱ فایل دیجیتالی و ۱ متن بریل وجود دارد) و اطلاعات محتوا (نت نویسی در موسیقی و اجرای ضبط شده از یک قطعه موسیقی) به کار برده می‌شوند.

امروزه استفاده از اصطلاحات SMD و GMD، محدود شده است و این تا حدی به مشکلات ذاتی در لیست واژگان و اصطلاحات برمی‌گردد. دو لیست GMD وجود دارد، یکی انگلیسی و دیگری استرالیایی / آمریکای شمالی که تاحدی طولی‌تر است. اصطلاحات GMD محتوا (مثل مواد جغرافیایی یا موسیقی) و قالب (مثل بریل یا بریده فیلم) را با هم در برمی‌گیرد. همچنین با افزایش سریع حاملان اطلاعات، استفاده کنندگان، از اصطلاحات SMD، بی‌اطلاع‌تر می‌شدند: مثلاً اصطلاحات تصویب شده در SMD کاست صوتی و دیسک ویدیویی هستند نه اصطلاحاتی که معمولاً استفاده می‌شوند یعنی نوارشنیداری و DVD.

بین‌المللی کردن

AACR در فرهنگ انگلیسی زبانان در انگلستان و آمریکای شمالی شکوفا شد و بعضی از جنبه‌های آن گرایش انگلوآمریکن دارد. در همین زمان، کشورهای دیگر هم قواعد فهرست‌نویسی خودشان را توسعه بخشیدند که با AACR زمینه‌های مشترک و همچنین متفاوتی دارد. (چاپ‌من 2006)

استاندارد آر.دی.ای.:

در آوریل 2005، کمیته همکاری مشترک تصمیم گرفت تا مطالعه بر روی ویرایش سوم قواعد انگلوامریکن را رها کند و استاندارد فهرست‌نویسی جدیدی را بر اساس الگوی مفهومی اف.آر.بی.آر. جایگزین آن نماید. به همین دلیل، پس از بررسی‌های صورت گرفته، تصمیم بر ایجاد و توسعه استاندارد آر.دی.ای. گرفته شد. چون قواعد آر.دی.ای. بر اساس الگوهای مفهومی اف.آر.بی.آر. و فراد شکل گرفته، نخست باید توضیحاتی در خصوص این الگوهای مفهومی ارائه گردد تا آر.دی.ای. بهتر قابل درک شود.

الگوی مفهومی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.)

این الگو، یک الگوی رابطه - موجودیت است که دارای چهار جزء موجودیت ویژگی، رابطه و وظایف کاربری است. موجودیتها، چیزهایی ملموس یا مجرد هستند، بنابراین یک موجودیت عملاً می‌تواند هر چیزی باشد. روابط، تعامل و ارتباط بین موجودیتها هستند و ویژگیها، خصوصیات موجودیتها و روابط را شامل می‌شوند.

سه گروه موجودیت در الگوی مفهومی اف.آر.بی.آر. وجود دارد. گروه اول خلق هنری یا مفهومی، شامل اثر، برداشت، قالب و مورد است. گروه دوم شخص، تنالگان و یا هر کسی که مسئول خلق، تولید و یا نگهداری موجودیت‌های گروه اول است. گروه سوم شامل موجودیت‌های گروه اول و دوم به علاوه مفهوم، شیء، واقعه و مکان است

موجودیت‌های شخص، تنالگان و خانواده، جزء الگوی مفهومی ملزومات کارکردی داده‌های مستند (فراد) و موجودیت‌های شیء، واقعه، مکان، مفهوم، جزء الگوی مفهومی ملزومات کارکردی داده‌های مستند موضوعی (فرساد) هستند.

آر.دی.ای. یک استاندارد محتوایی است نه یک استاندارد نمایش و نه یک قالب فراداده‌ای؛ به این معنا که از هر گونه قالب و استاندارد ارتباطی نظیر استاندارد مارک 21 و مودس و... و همچنین از هر گونه استاندارد نمایشی از قبیل اپک‌ها و استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی و... مستقل است. در حقیقت، آر.دی.ای. شامل دستورالعمل‌هایی است که مشخص می‌کند یک منبع چگونه توصیف شود، بر ویژگی‌هایی که مورد نیاز کاربر است تأکید می‌کند و بر روابط بین منابع مرتبط و همچنین بین منابع و افراد و سازمان‌های مسئول خلق منابع نیز تأکید دارد.

. هدفهای ایجاد استاندارد آر.دی.ای.

همان‌گونه که ذکر شد، استاندارد آر.دی.ای. با هدفهای ویژه و برای پاسخگویی به نیازهای جدید ایجاد شده است. این استاندارد تنها به محیط جدید و منابع دیجیتالی نمی‌پردازد و به تمامی منابع اطلاعاتی توجه می‌کند، اما چون منابع اطلاعاتی نوین در محیط دیجیتالی رشد و گسترش فراوانی دارد، به نیازهای این محیط توجه ویژه‌ای شده است. برخی از ویژگیها و هدفهای مهم آر.دی.ای. به شرح زیر است:

- استاندارد توصیف و دسترسی به منابع با توجه به نیازهای محیط دیجیتالی طراحی شده است؛ به این معنا که استاندارد آر.دی.ای. یک ابزار پیوسته است (اگرچه متن چاپی آن نیز منتشر شده است)، که همه منابع از جمله منابع دیجیتالی را توصیف می‌کند و پیشینه‌های تولید شده به وسیله آن قابلیت کاربرد در محیط اینترنت و اپک‌های تحت وب را دارا هستند.
- استاندارد محتوایی چند ملیتی است که توصیف و دسترسی به انواع منابع موجود در کتابخانه‌های مختلف را امکان پذیر می‌سازد. این استاندارد به گونه‌ای طراحی شده که قابلیت استفاده در همه زبانها را داشته باشد.
- استاندارد است که سازگاری بیشتری با انواع منابع و محتواها دارد و اشتراک انواع مختلف منابع را تسهیل می‌کند.
- دارای دستورالعمل‌های قانون مدار بوده که بر اساس قضاوت کتابدار ساخته شده و استفاده از آن آسان است.
- این قابلیت را داراست که علاوه بر کتابخانه، در دیگر مراکز از جمله آرشیوها، موزه‌ها و... متناسب با نیازها به کار رود
- استاندارد کاربرمدار است. عناصر داده‌ای آن بر اساس نیازهای کاربر که در الگوهای مفهومی اف.آر.بی.آر. و فراد وجود دارد، تعریف شده است. داده‌های اطلاعاتی خلق شده توسط آر.دی.ای. در یک روش و ساختار مفهومی‌تر، به کاربر ارائه می‌شود.
- روابط کتابشناختی در آر.دی.ای. گسترده شده است و در نتیجه مسیرهای راهبری بیشتری را در اختیار کاربران کتابخانه قرار می‌دهد.
- از تولید و نگهداری کارآمد داده‌های اطلاعاتی حمایت می‌کند. داده‌های نوع محتوا و نوع حامل آن بر اساس ویژگی‌های استاندارد نشر انیکس تهیه شده است که استفاده دوباره از داده‌های ناشر را تسهیل می‌نماید

. انواع توصیف در استاندارد آر.دی.ای.:

1. توصیف کلی یا جامع

2. توصیف تحلیلی

3. توصیف سلسله‌مراتبی

توصیف جامع: توصیفی است که یک اثر را به طور کامل توصیف می‌کند. به عنوان مثال، یک نقشه، یک مجموعه از پوسترهایی که به وسیله یک کتابخانه گردآوری شده است، یک جعبه شامل فیلم استریپ، یک نوار صوتی و یک منبع که شامل دستورالعمل‌های یک معلم است.

توصیف تحلیلی: بخشی از یک مجموعه بزرگتر را شامل می‌شود. مانند یک جلد از مجموعه سه جلدی یک زندگینامه، یا یک نقشه خاص که زیر مجموعه یک سری از نقشه‌هاست.

توصیف سلسله‌مراتبی: شامل یک توصیف جامع و یک توصیف تحلیلی است. (رخشانی، نوکاریزی، حاج زین العابدینی 1392)

عناصر و سطوح توصیف در استاندارد آر.دی.ای.

در استاندارد آر.دی.ای. دو دسته از عناصر وجود دارد که عناصر **هسته** و عناصر **اختیاری** نامیده می‌شوند. عناصر هسته، حتماً باید در یک پیشینه کتابشناختی که یک موجودیت را توصیف می‌نماید، وجود داشته باشند. عناصر هسته در حقیقت سطح پایه توصیف استاندارد آر.دی.ای. است و با سطح اول توصیف قواعد فهرست‌نویسی انگلوماریکن هم‌تراز است.

عناصر اختیاری، عناصری جهت متمایز کردن یک موجودیت از موجودیت مشابه دیگر است.

پیشینه کتابشناختی که یک موجودیت مربوط به یک منبع را توصیف می‌کند، باید شامل همه عناصر هسته‌ای که برای آن موجودیت کاربردپذیر است، باشد. همچنین، پیشینه کتابشناختی برای این که یک موجودیت را از یک یا چند موجودیت دیگر که دارای اطلاعات کتابشناختی مشابه است، تفکیک نماید، باید شامل عناصر اضافی یا گزینشی نیز باشد. شمول عناصر خاص دیگر، اختیاری است.

سازمانها و مؤسسه‌های مسئول خلق اطلاعات، ممکن است خط‌مشی‌ها و دستورالعملهایی را در مورد سطوح توصیف و کنترل مستند وضع نمایند تا برای گروه‌های خاصی از منابع و موجودیتهای دیگر، کاربردی باشد. شمول عناصری غیر از عناصر هسته، به خط‌مشی مؤسسه‌ها بستگی دارد.

همانند قواعد فهرست‌نویسی انگلوماریکن که دارای سه سطح اول، دوم و سوم توصیف است، سطح اول توصیف استاندارد آر.دی.ای. عناصر هسته است که بر اساس نیازهای کاربر (یافتن، شناسایی، انتخاب و به دست آوردن تنظیم شده است. آر.دی.ای. سطوح دوم و سوم را ندارد. (مرادی و حاج زین العابدینی، بی تا)

گزینه‌های موجود در متن استاندارد آر.دی.ای.

در استاندارد آر.دی.ای. برخلاف قواعد فهرست‌نویسی انگلوماریکن که توصیف بر اساس نوع مواد صورت می‌گیرد و هر فصل مربوط به یک نوع خاص از منابع است، در استاندارد آر.دی.ای. دستورالعملهای توصیف همه انواع منابع، با هم یکسان و مشابه است. در هر بخش، دستورالعملهای کلی برای توصیف همه انواع منابع داده شده و در مواردی که توضیح ویژه‌ای مدنظر بوده، در ادامه دستورالعملهای کلی وارده شده است

گزینه‌های موجود در استاندارد توصیف و دسترسی به منابع موارد زیر هستند:

• قوانینی با عنوان جایگزین: این گزینه به کتابدار اجازه می‌دهد تا قانونی متفاوت از دستورالعملی که قبلاً آمده، به کار ببرد.

• عناصر اضافی: عناصری هستند که علاوه بر عناصر هسته، برای متمایز کردن یک منبع از منبع دیگر با ویژگیهای مشابه به کار می‌روند. مثلاً در ناحیه اثر، عنوان اثر یک عنصر هسته است که باید حتماً در یک پیشینه ذکر شود ولی اگر یک منبع دیگر با همان عنوان وجود داشته باشد، عناصر اضافی مثل قالب اثر، زبان اثر، تاریخ اثر برای تشخیص این دو منبع از یکدیگر، به کار می‌رود.

• حذف اضافه انتخابی: که به فهرست‌نویس اجازه می‌دهد بر اساس خط‌مشی سازمان خود، برخی از عناصر را حذف یا اضافه کند. به عنوان مثال، اگر عنوان منبعی بلند بود، می‌توان برخی از مطالبی را که به مطلب ضرر نمی‌رساند، حذف کرد.

• عبارت «اگر به نظر فهرست‌نویس مهم تلقی می‌شود...»: قوانینی است که می‌تواند بر اساس قضاوت و تشخیص فهرست‌نویس، به کار رود. (مرادی و حاج زین العابدینی، بی تا)

. روابط کتابشناختی در استاندارد آر.دی.ای.

روابط یا پیوند کتابشناختی، به رابطه‌ای گفته می‌شود که میان دو یا چند اثر در جهان کتابشناختی برقرار است (فتاحی، 1379). رابطه کتابشناختی، نقش مهمی را در کمک به کاربر جهت یافتن منابع مورد نیازش ایفا می‌نماید. یکی از هدفهای فهرست کتابخانه که در قوانین کاتر به آن اشاره شده، علاوه بر توصیف منابع، گردآوری آثار مرتبط با یکدیگر در کنار هم است. در قواعد انگلومریکن توجه کمتری به اصل گردآوری آثار مرتبط به یکدیگر شده و تنها در بخش دوم آن، اشاره مختصری به آن شده است.

برای مثال، عنوان قراردادی که یکی از عناصر ارتباطی عناصر وابسته به یکدیگر است، در انگلومریکن اختیاری است؛ در حالی که در آر.دی.ای. جزء عناصر هسته در نظر گرفته شده است. بخش اعظم استاندارد آر.دی.ای. (5-10) به ثبت روابط بین موجودیتها اختصاص یافته است.

آر.دی.ای.، برای تهیه پیشینه‌های کتابشناختی، هدفهایی را تعیین کرده است، که عبارتند از:

- یافتن همه آثاری که یک اثر یا یک برداشت خاصی از آن اثر را در بر می‌گیرد
- یافتن همه منابع مربوط به یک فرد، خانواده یا تنالگان
- یافتن همه منابع مرتبط به یک موضوع
- شناسایی فرد، خانواده و تنالگان (برای مثال، تأیید کند که موجودیت توصیف شده با موجودیت مورد جستجو هماهنگی دارد، یا تشخیص بین دو یا چند موجودیت با نامهای یکسان و مشابه).

• فهم روابط بین دو یا چند موجودیت

• فهم روابط بین موجودیت توصیف شده و نامی که موجودیت به وسیله آن شناخته می‌شود.

هدفهای فوق اهمیت وجود روابط کتابشناختی را در پیشینه کتابشناختی نشان می‌دهد. در قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن نیز روابط کتابشناختی ثبت می‌گردید، ولی ماهیت و نوع روابط مشخص نبود، در حالی که در استاندارد آر.دی.ای. با استفاده از اصطلاحات و واژگان مهارشده، نوع روابط مشخص می‌گردد. در محیط پیوسته جهت استفاده بهتر از روابط کتابشناختی، مهم است که نوع روابط مشخص باشد.

برای مثال: در قواعد انگلومریکن نام فرد عنوان

در استاندارد آر.دی.ای. نام فرد نوع رابطه عنوان

استاندارد آر.دی.ای. دارای سه پیوست از مشخص کننده‌های روابط می‌باشد:

پیوست A: روابط بین منبع و افراد، خانواده و تنالگانه‌های مرتبط به منبع

پیوست J: روابط بین آثار، برداشت‌ها، قالب‌ها و موردها

پیوست K: روابط بین افراد، خانواده و تنالگانه‌ها

مشخص کننده‌های رابطه در پیوست A و J در تشخیص منابع اطلاعاتی مختلف کمک زیادی می‌کنند. پیوست K برای ثبت داده‌های مستند مفید است. نقش دهنده‌های رابطه بر اساس موجودیتهای اف.آر.بی.آر. سازماندهی شده است تا یافتن اصطلاح مناسب آسان تر باشد

عناصر هسته مربوط به روابط بین موجودیتهای در استاندارد آر.دی.ای. شامل:

• خالق اثر: فرد، خانواده و تنالگان مسئول خلق و یا تولید یک اثر است. در حقیقت، خالق اثر رابطه بین موجودیت گروه اول (اثر) و موجودیت گروه دوم (فرد، خانواده و تنالگان) است.

• فرد، خانواده و تنالگان دیگر مربوط به اثر

• اثر قالب شده: اثری که در یک قالب تجسم می‌یابد.

• برداشت قالب شده: برداشتی که در یک قالب تجسم یافته است.

اثر قالب شده و برداشت قالب شده روابط ابتدایی یعنی روابط ذاتی بین موجودیتهای گروه اول اف.آر.بی.آر. را نشان می‌دهد. این روابط به سه طریق نشان داده می‌شوند:

1. شناسه‌گراثر، برداشت، قالب و مورد.

2. ساخت نقاط دسترسی مستند.

3. توصیف ساختاریافته و غیر ساختاریافته.

. تغییر قوانین در مقایسه با قواعد انگلوامریکن

همان گونه که گفته شد، آر.دی.ای. به دلیل این که بر اساس الگوی مفهومی اف.آر.بی.آر. پایه‌گذاری شده است و هدف آن افزایش بازدهی در فهرست‌نویسی است، با انگلوامریکن متفاوت است. بنابراین، کتابداران باید ساختار، رویکردهای متفاوت و قوانین جدید مطرح در آن را بشناسند. برخی از قوانین و ساختارهای تغییر یافته در آر.دی.ای. نسبت به انگلوامریکن، به شرح زیر است:

مبنای توصیف: در قواعد انگلومریکن، اطلاعات و داده‌های پیشینه بر اساس نوع منبع تهیه می‌شود، در حالی که در آر.دی.ای. نوع توصیف اعم از تحلیلی، جامع و سلسله مراتبی، مهم است.

منبع اخذ اطلاعات: در قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن، منبع اصلی اخذ اطلاعات بر اساس نوع منبع اطلاعاتی متفاوت است و بر اساس نوع منبع مشخص می‌شود؛ ولی در آر.دی.ای. منبع اصلی به منبع مستند اخذ اطلاعات تبدیل و بر اساس سه دسته‌بندی (منابع دارای یک یا چند صفحه، برگ، ورق و ...؛ منابع متشکل از تصاویر متحرک و منابع دیگر) انتخاب می‌شود.

آر.دی.ای. در رابطه با تصحیح اشتباهات رویکرد متفاوتی را برگزیده است. در قواعد انگلومریکن، اشتباهات موجود تصحیح می‌شد، اما آر.دی.ای. فهرست‌نویس را راهنمایی می‌کند تا اشتباهات را همانگونه که در منبع اطلاعاتی ظاهر شده، ثبت و یادداشتی را ایجاد کند و آن را تصحیح شده ارائه دهد. برای مثال:

AAcr2:Thew[o]rldofpop

RDA:Thewrldofpop

Note:Titleshouldreadtheworldofpop

قانون سه تایی موجود در انگلومریکن برای موارد مختلف، در استاندارد آر.دی.ای. حذف شده است؛ به این معنا که اگر یک منبع اطلاعاتی، بیش از سه نویسنده داشت، نام تمام نویسندگان ذکر شده و به عنوان نقاط بازیابی به کار گرفته می‌شوند. از طرف دیگر، آر.دی.ای. به گونه‌ای طراحی شده تا با نیازهای جوامع مختلف سازگار و انعطاف‌پذیر باشد. به عنوان مثال، اگر اثری بیش از یک پدیدآور داشت، می‌توان بر اساس نیاز سازمان، تنها نویسنده اصلی را ثبت نمود. چنانچه سازمانی تنها نام نویسنده اصلی را در پیشینه ذکر نماید، به جای استفاده از «و...دیگران» و یا [et al] در داخل گروه، تعداد نویسندگان نوشته می‌شود، برای مثال:

انگلومریکن: فرزانه محمدی و ... [دیگران] آر.دی.ای: فرزانه محمدی و [4 نویسنده دیگر]

قانون سه تایی راه حلی اقتصادی برای تولید کارتها برای فهرست برگه‌دانی بود. این در حالی بود که توجیه آن از دیدگاه کاربر بسیار دشوار است و اکنون که محدودیتهای برگه‌دان وجود ندارد، نیازی به چنین قانونی احساس نمی‌شود. در آر.دی.ای. این قانون به دستورالعملی مبتنی بر اساس راحتی کاربر و نمایش مناسب اطلاعات، تبدیل شده است.

تمام اختصارهایی که در انگلومریکن به کار گرفته می‌شد مانند ص، ج، و... حذف شده است و همه کلمات به صورت کامل نوشته می‌شوند، مانند صفحه، جلد و... در استاندارد آر.دی.ای. زمانی از اختصارها استفاده می‌شود که خود منبع اطلاعاتی آن را به صورت مختصر ذکر کرده باشد.

استفاده از اختصارها یکی دیگر از وابستگی‌ها به فهرست کاردتی است و استفاده از آنها در محیط پیوسته وبی که محدودیت فضای درج اطلاعات را ندارد، توجیهی ندارد، بخصوص این که ممکن است درک و یا پردازش درست ماشین را محدود نماید.

عبارتهای «محل نشر مشخص نیست»، «ناشر مشخص نیست» و «تاریخ نشر مشخص نیست» جایگزین بدون محل نشر و ... شده است و در لاتین نیز اختصارهای یونانی "S.L." و ... حذف شده است. (پیش نویس استاندارد آر.دی.ای، 2008).

سه گزینه نوع محتوا، نوع حامل و نوع رسانه، جایگزین عنصر وجه تسمیه عام در قوانین فهرست‌نویسی انگلومریکن شده است. نوع محتوا متعلق به موجودیت برداشت و نوع رسانه و حامل مربوط به موجودیت قالب استاندارد آر.دی.ای است.

نوع رسانه: دیداری، میکروفرم، ویدئو، رایانه و ...

نوع حامل: نوار فیلم، فیلم استریپ، اسلاید و ...

نوع محتوا: کارتوگرافیک، موسیقی، متن و ...

برای مثال: صفحه وب.

نوع رسانه: رایانه.

نوع حامل: منبع پیوسته.

نوع محتوی: متن.

اصطلاحاتی که در استاندارد آر.دی.ای برای نوع محتوا، نوع حامل و نوع رسانه ارائه شده، جزء اصطلاحات کنترل شده آن می‌باشند.

رابطه استاندارد آر.دی.ای با استانداردهای دیگر

یکی از هدفهایی که کمیته همکاری مشترک در طراحی استاندارد آر.دی.ای بدان اشاره کرده، این است که دستورالعملهای موجود در این استاندارد به گونه‌ای طراحی شده که پایگاه‌ها و مراکزی که قبلاً از قواعد انگلومریکن برای توصیف منابع خود استفاده می‌کردند، می‌توانند اطلاعات موجود را با اطلاعات خلق شده توسط آر.دی.ای یکپارچه نمایند.

آر.دی.ای یک استاندارد محتوایی است و شامل دستورالعملها و رهنمودهایی برای توصیف کتابشناختی و مستند است. استاندارد آر.دی.ای با طرحهای فراداده‌ای مختلف از قبیل دوبلین‌کور، مارک 21، مدس و... و همچنین استانداردهای نمایی از قبیل استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی و ... سازگار است. در نتیجه، مؤسسه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌توانند بر اساس نیازهای خود از این طرحها برای ارائه اطلاعات کتابشناختی و مستند خود استفاده کنند.

10-1 آر.دی.ای و استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی (آی.اس.بی.دی.)

گروه مطالعات تخصیص مواد آی.اس.بی.دی. یک ناحیه جدید (ناحیه صفر) جهت سازگاری هر چه بیشتر با پیش‌نویس آر.دی.ای پیشنهاد داده است. ناحیه صفر آی.اس.بی.دی شکل محتوا و نوع رسانه را پوشش می‌دهد و قصد دارد تا برداشت رایج از شناسه عمومی ماده را جانشین نوع محتوا و نوع رسانه نماید. ناحیه صفر در ابتدای پیشینه ظاهر خواهد شد.

برای مثال:

فردوسی، ابوالقاسم/ شاهنامه

نوع محتوا: متن

نوع رسانه: جلد

2-10. الگوهای مفهومی پایه استاندارد آر.دی.ای

عنصر کلیدی و یکی از ویژگیهای مهم استاندارد آر.دی.ای. همخوانی و سازگاری آن با الگوهای مفهومی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف.آر.بی.آر.) و ملزومات کارکردی داده‌های مستند (اف.آر.ای.دی.) است که توسط ایفلا توسعه یافته‌اند

رابطه آر.دی.ای. با الگوهای مفهومی پایه آن، به شرح زیر است:

- هر فصل استاندارد آر.دی.ای. اطلاعات مربوط به یک نیاز خاص کاربر را ثبت می‌کند.
- از اصطلاحات و مفاهیم اف.آر.بی.آر. و فراد استفاده می‌کند.
- بر اساس موجودیتهای تعریف شده در اف.آر.بی.آر. و فراد، شکل گرفته است.
- رابطه بین دستورالعملها و نیازهای کاربر را تفسیر می‌کند.
- بر روابط و روشن شدن ماهیت روابط، تأکید می‌کند.
- مثالهایی از وظایف مربوط به موجودیتهای گروه اول اف.آر.بی.آر.:

بخش اول: ثبت موجودیتهای قالب و مدرک

فصل اول: دستورالعملهای کلی

فصل دوم: شناسایی قالب و مدرک

کارکرد اف.آر.بی.آر.: شناسایی

فصل سوم: حاملان توصیف

کارکرد اف.آر.بی.آر.: انتخاب

فصل چهارم: فراهم‌آوری اطلاعات تهیه و دسترسی

کارکرد اف.آر.بی.آر.: به دست آوردن

مثالهایی از وظایف مربوط به موجودیتهای گروه دوم اف.آر.بی.آر.

بخش سوم: ثبت ویژگیهای فرد، خانواده و تنالگان

فصل هشتم: دستورالعملهای کلی

فصل نه: شناسایی افراد

کارکرد اف.آر.بی.آر.: شناسایی

فصل دهم: شناسایی خانواده

کارکرد اف.آر.بی.آر.: شناسایی

فصل یازدهم: شناسایی تنالگان

کارکرد اف.آر.بی.آر.: شناسایی (مقدمه پیش نویس آر.دی.ای، 2008 نقل در مرادی و حاج زین العابدینی).

نتیجه گیری

استاندارد آر.دی.ای. یک استاندارد محتوایی است که برای محیط دیجیتال طراحی شده است. آر.دی.ای. بر اساس انگلوماریکن ساخته شده و در نتیجه برخی دستورالعملهای آن را نیز به کار می برد. این استاندارد، بر الگوهای مفهومی کاربرمدار ایفلا یعنی اف.آر.بی.آر. و فراد و نیازهای کاربران آنها تمرکز دارد و مجموعه دستورالعملهای آن بر اساس قوانین فهرست نویسی بین المللی است. استفاده از استاندارد آر.دی.ای. گام بزرگی در جهت ساخت فهرستها و نظامهای ذخیره و بازیابی پیشرفته تر است.

به نظر می رسد در چند سال آینده استاندارد آر.دی.ای. جایگزین قواعد فهرست نویسی انگلوماریکن در کتابخانه ها و سایر مراکز اطلاع رسانی ایران گردد. در نتیجه، کتابداران باید ساختار جدید استاندارد آر.دی.ای. را بشناسند و با بخشهای مختلف آن آشنا باشند. یکی از گزینه های مهم در شناخت استاندارد آر.دی.ای. این است که کتابداران و فهرست نویسان ساختار و ویژگیهای الگوهای مفهومی اف.آر.بی.آر.، فراد و نیازهای کاربر تعریف شده در آنها و همچنین قوانین فهرست نویسی بین المللی را بشناسند. طراحان پایگاه های اطلاعاتی و نرم افزارهای کتابخانه ای نیز باید با الگوهای مفهومی و استاندارد نوین آر.دی.ای. آشنا شوند تا بتوانند نظامهای خود را بر اساس هدفها و کارکردهای مطرح شده در آنها پیاده سازی کنند.

منابع:

فتاحی، رحمت‌الله (1375). روابط کتابشناختی در فهرستنویسی توصیفی. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، 44-2632.

رخشانی، مریم؛ نوکاریزی، محسن؛ حاجی زین العابدینی، محسن (1392). «توصیف منابع ی. در مقایسه با قواعد فهرستنویسی انگلوامریکن». فصلنامه مطالعات ملی اینترنتی در آر.دی. کتابداری و سازماندهی اطلاعات، 24(4):82-99

مرادی، خدیجه و حاجی زین العابدینی، محسن. تغییر قواعد فهرستنویسی استاندارد توصیف و دسترسی به منابع RDA جایگزین قواعد فهرست نویسی انگلوامریکن. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی

- Chapman, Ann " ۲۰۰۶RDA: A New International Standard" Publication Date: 30October- 2006Publication: Ariadne Issue
- Coyle, K., & Hillmann, D. (2007). Resource Description and Access (RDA): Cataloging rules for the 20th century. D-Lib Magazine, 13(1/2). Retrieved from: <http://www.dlib.org/dlib/january07/coyle/01coyle.html>

RDA — Resource Description and Access Scope and Structure/
5JSC/RDA/Scope 7 December 2006